

UDC | УДК : 343.2

Анотація: Досліджується система заходів кримінально-правового характеру. Аналізується співвідношення кримінальної відповідальності та інших заходів кримінально-правового характеру.

Ключові слова: заходи кримінально-правового характеру; кримінальна відповідальність; покарання.

A SYSTEM OF MEASURES OF CRIMINAL LAW

YAREMKO G. Z.

*Candidate of Legal Sciences,
Lviv State University of Internal Affairs*

Abstract

The purpose of this research is to review the system of measures of criminal law.

Findings: A systematic analysis of the General Part of the Criminal Code of Ukraine provides such measures of criminal law, which can be applied to a person, who committed a crime: a) awarding punishment; b) awarding punishment with release from its serving; c) serving of punishment with release from its further serving; d) serving of punishment with replacement part of punishment more soft; e) conviction; f) setting forced measures of medical character with punishment (to the person, that committed crime in the state of a limit responsibility or committed crime in the state of responsibility, but became ill on mental illness to the pronouncement of sentence or during serving of punishment); g) setting forced treatment with punishment; h) special confiscation; i) application forced measures of educator character in the order of release from punishment minor, that committed crime.

The measures of criminal law that can be applied to the persons committed a dangerous act, which does not contain all signs of *corpus delicti*, and thus are not under criminal responsibility, are: a) setting forced measures of medical character to the non-cognizable persons that committed dangerous acts; b) special confiscation; c) application forced measures of educator character to the person, that to the achievement of age of criminal responsibility, committed a dangerous act.

The measures of criminal law to legal entities are: fine, confiscation of property, liquidation.

Value: Therefore, the criminal consequences can be divided into positive (to the physical persons, that accomplished an act with circumstances that eliminate

СИСТЕМА ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

Г. З. ЯРЕМКО

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,
Львівський державний університет внутрішніх справ*

✉ зв'язок з автором: yaremkogalya@rambler.ru

Усталено правову матерію кримінального права зводять до злочину і покарання. Так, вказується, що кримінальне право, як один із регуляторів людської поведінки, базується на таких «китах» кримінальної стихії: злочин, злочинець і покарання [11, 24]. Такий підхід породжений самим законодавцем, який у ч. 2 ст. 1 КК України вказує, що для здійснення поставлених завдань КК України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, які їх вчинили. Втім, уже у ч. 3 ст. 3 КК України вказано, що злочинність діяння, а також його караність та **інші кримінально-правові наслідки** визначаються тільки цим Кодексом (*виділено автором: Я.Г.*). Отож, поряд з караністю (покаранням) існують також інші кримінально-правові наслідки. А тому надзвичайно важливим є з'ясування усієї системи кримінально-правових наслідків. Так, у літературі вказується, що про існування системи заходів кримінально-правового впливу, «розкидавши» відповідні положення по різних розділах Загальної частини КК, не здогадується і сам український законодавець [13].

У зв'язку із змінами кримінального закону, що мали місце останнім часом (в частині введення інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, спеціальної конфіскації) питання системи заходів кримінального правового характеру опинилося під пильним науковим прицілом (А.С. Нерсесян [6], Н.А. Орловська [7], М.І. Хавронюк [13], А.М. Яценко [14; 15; 16]). Свідченням посиленої уваги також є Всеукраїнська науково-практична конференція, яка відбулася в м. Одесі 7 лютого 2014 року, темою якої саме було оголошено «Заходи кримінально-правового впливу: проблеми нормативної регламентації та ефективності застосування» [3].

А тому метою цього дослідження є висвітлення системи заходів кримінально-правового характеру.

1. Насамперед слід підкреслити, що кримінально-правові наслідки можуть мати місце не лише у випадку вчинення зло-

criminality) and negative - measures of criminal law (to the physical persons, that committed crime or dangerous encroachment that does not contain all signs of corpus delicti), and also to the legal entities..

Keywords: measures of criminal law; criminal responsibility; punishment

СИСТЕМА МЕР УГОЛОВНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРА

ЯРЕМКО Г. З.

*кандидат юридических наук,
Львовский государственный университет
внутренних дел*

Аннотация: Исследуется система мер уголовно-правового характера. Анализируется соотношение уголовной ответственности и иных мер уголовно-правового характера.

Ключевые слова: меры уголовно-правового характера; уголовная ответственность; наказания

чину (чи суспільно небезпечного посягання), але й у випадку здійснення суспільно корисної чи суспільно прийнятної поведінки. Як от, заподіяння шкоди в стані необхідної оборони, уявної оборони, крайньої необхідності, виправданого ризику чи інших обставин, що виключають злочинність діяння. У такому випадку кримінально-правовим наслідком є те, що особа не підлягає кримінальній відповідальності, незважаючи на зовнішню схожість вчиненого із злочином. Тому справедливим є твердження А.В. Наумова про те, що кримінальний закон не можна вважати «прейскурантом» покарань, він розрахований також і на правослухняних громадян [5, 3].

2. Втім, безспірно, правова тканина кримінального права сформована, у першу чергу, за рахунок власне норм, які визначають кримінально-правові наслідки вчинення злочину чи суспільно небезпечного посягання, яке не містить усіх ознак складу злочину (скажімо, вчиненого неосудною особою чи особою, яка не досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність). Такі кримінально-правові наслідки довгий час не мали спеціальної назви. Це було породжено відсутністю у кримінальному законі відповідного узагальнюючого терміна, який би позначав систему тих заходів, які можуть застосовуватися як наслідок вчинення злочинного чи суспільно небезпечного діяння. Проте на сьогодні, вочевидь, є підстави для введення у правовий оборот термінології, яка має під собою нормативне підґрунтя. Річ у тім, що Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 18 квітня 2013 року № 222-VII [8], зокрема, назву Розділу XIV КК України було викладено у новій редакції. А саме – «Інші заходи кримінально-правового характеру». Зрозуміло, що відповідних змін зазнав і сам Розділ, його було доповнено нормами про спеціальну конфіскацію (статті 96-1 та 96-2).

При цьому слід відмітити декілька важливих моментів. По-перше, Розділ XIV КК України називається саме «Інші заходи кримінально-правового характеру» (виділено автором: Я.Г.). Тлумачні ж словники роз'яснюють термін «інший» так: не цей, не той, інакший; з фр. – другий [10]; який відрізняється від названого, даного; ще який-небудь із ряду однорідних предметів, явищ, із групи людей, об'єднаних спільною ознакою [1]. Отож, визначальним є те, що термін «інший» вказує на зв'язок з однорідними предметами, які утворюють єдине ціле. Вочевидь, що поряд з так званими іншими є основні заходи кримінально-правового характеру. А тому, по-друге, слід проаналізувати місце інституту інших заходів кримінально-правового характеру у системі кримінального закону. Так, розділ про такі інші заходи розміщений після розділів, які регулюють пи-

Open Access

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

тання покарання, його призначення, звільнення від покарання чи його відбування, пом'якшення покарання, а також судимості. Це наштовхує на думку, що покарання (в тому числі звільнення від нього чи його відбування, пом'якшення покарання), судимість також є заходами кримінально-правового характеру. І саме їм законодавець надає основного значення поряд з, так званими, іншими. Адже це найбільш типовий механізм кримінально-правового реагування на вчинення злочину. Так, у літературі зазначається, що покарання поки що залишається основною формою реалізації кримінальної відповідальності. Утім, його частка постійно зменшується і в останні роки зазвичай не перевищує 60% [13]. Принагідно варто зазначити, що ст. 2 КК Російської Федерації прямо вказано, що для здійснення своїх задач цей Кодекс встановлює, зокрема, види покарань та інші заходи кримінально-правового характеру за вчинення злочинів [12]. Тобто існує чітка вказівка на покарання як вид заходів кримінально-правового характеру.

Окрім цього, у ч. 2 ст. 373 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України вказано, що якщо обвинувачений визнається винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, суд ухвалює обвинувальний вирок і призначає покарання, звільняє від покарання чи від його відбування у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, або застосовує **інші заходи, передбачені законом України про кримінальну відповідальність** [4] (виділено автором: Я.Г.).

Отже, такі законодавчі зміни є нормативною передумовою для висновків про те, що на сьогодні кримінально-правові «шальки» «злочин - покарання» похитнулися. А саме йдеться про новий кримінально-правовий баланс: «злочин – заходи кримінально-правового характеру», що, без сумніву, потребує ретельного аналізу.

3. Окрім цього, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23 травня 2013 року № 314-VII КК України було доповнено Розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних

осіб» [8]. Отже, за суб'єктом слід чітко розмежувати заходи кримінально-правового характеру щодо фізичних осіб (які вчинили злочин чи суспільно небезпечне діяння) та заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

У зв'язку з цим виникає ще одне надзвичайно важливе питання, яке потребує аналізу. Йдеться про **співвідношення понять заходи кримінально-правового характеру та кримінальна відповідальність**.

Загальновідомо, що КК України не містить поняття кримінальної відповідальності. Втім, досить широко використовує такий термінологічний зворот. Поряд з цим, у ч. 1 ст. 2 КК України законодавець визначає підставу кримінальної відповідальності. А саме вказує, що такою є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом. Тобто, спрощено кримінальна відповідальність це наслідок вчинення діяння, яке містить склад злочину.

Окремі обриси у розумінні поняття кримінальної відповідальності простежуються у Рішенні Конституційного Суду України від 27 жовтня 1999 року № 1-15/99 (справа про депутатську недоторканність) [9]. Так, в абзаці 1 п. 2 зазначається, що кримінальна відповідальність є різновидом юридичної відповідальності, особливим елементом у механізмі кримінально-правового реагування держави щодо особи, яка вчинила злочин. Далі ж в абзаці 3 п. 2 Рішення закріплено, що кримінальна відповідальність – це форма реалізації державою правоохоронних норм, яка в кінцевому підсумку, як правило, полягає в застосуванні до особи, що вчинила злочин, конкретних кримінально-правових заходів примусового характеру через обвинувальний вирок суду. **Кримінальна відповідальність може мати не лише форму покарання** (виділено автором: Я.Г.).

Таке роз'яснення Конституційного Суду України містять вкрай важливі положення. По-перше, кримінальна відповідальність – це особливий елемент у механізмі кримінально-правового реагування. Термін ж «елемент» означає, зокрема, складова **частина** чого-небудь [1] (виділено автором: Я.Г.). Отже, вочевидь, окрім власне кримінальної відповідальності є й інші елементи такого механізму. По-друге, кримінальна відповідальність

передбачає застосування заходів кримінально-правового характеру. Одразу варто підкреслити, що орган конституційної юрисдикції вжив поняття «заходів кримінально-правового характеру» задовго до його нормативного закріплення у КК України. Втім простежується вектор того, що кримінальна відповідальність не обов'язково означає покарання. Можливе застосування інших заходів кримінально-правового характеру. По-третє, матеріальною підставою кримінальної відповідальності є вчинення злочину, процесуальною – наявність обвинувального вироку, який набрав законної сили.

Отже, можна зробити висновок, що кримінальна відповідальність – це лише елемент (частина) у механізмі кримінально-правового реагування, держави, який полягає у застосування заходів кримінально-правового характеру до особи, яка вчинила злочин, на підставі обвинувального вироку суду.

4. Логічно потребує з'ясування питання, чи застосування заходів кримінально-правового характеру щодо фізичних осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, та юридичних осіб є кримінальною відповідальністю. А слідом, чи є такі фізичні та юридичні особи суб'єктами кримінальної відповідальності.

Щодо застосування заходів кримінально-правового характеру щодо фізичних осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, то зрозуміло, що у такому випадку не йдеться про кримінальну відповідальність. Адже відсутня матеріальна підстава такої (наявність у вчиненому суспільно небезпечному діянні ознак складу злочину – ч. 1 ст. 2 КК України). Вчинене діяння є суспільно небезпечним, проте наявні не усі ознаки складу злочину.

Що ж до юридичних осіб, то, як вказувалось вище, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23 травня 2013 року № 314-VII КК України доповнено Розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». Це послужило плацдармом для висновків про те, що на сьогодні

ні суб'єктом кримінальної відповідальності може бути як фізична, так і юридична особа [6, 181].

Зокрема, у Висновку Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб)» від 22 травня 2013 року зазначено, що законопроектом пропонується запровадити кримінальну відповідальність юридичних осіб, яку у законопроекті та Пояснювальній записці до нього названо «застосуванням до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру» [2]. Тобто Головне науково-експертне управління робить висновок, що заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб – це їх кримінальна відповідальність. Втім, такий висновок виглядає надуманим і таким, що не відповідає іншим положенням кримінального закону. Так, уже декількома рядками нижче у Висновку зазначено, що положення проекту суперечать основним засадам кримінального права України, зокрема, принципу особистої відповідальності та принципу винної відповідальності особи. А саме принцип особистої відповідальності особи полягає у тому, що кримінальній відповідальності і покаранню за злочин підлягає лише та особа, яка вчинила цей злочин. Всупереч цим принципам законопроектом пропонується застосовувати до юридичної особи «заходи кримінально-правового характеру» (фактично – кримінальне покарання) за вчинення певного діяння не нею, а іншою, фізичною особою, і взагалі не вимагається наявності й тим більш доведення вини юридичної особи у вчиненні того чи іншого протиправного діяння.

Мабуть, хіба у такому тлумаченні Головного науково-експертного управління щодо правової природи заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб криється у тому, що згаданий орган уже наперед зробив спробу отождолення правової природи таких заходів із кримінальною відповідальністю. Натомість, такі законодавчі новели потребують концептуального нового погляду на систему заходів кримінально-правового характеру.

Повторимось ще раз. Підставою кримінальної відповідальності є вчинення суспільно небезпечного

діяння, яке містить склад злочину (ч. 1 ст. 2 КК України). Звичайно, елементи і ознаки складу злочину належать до загальновідомих положень. Врешті, є наріжним каменем у поприщі кримінального права. Втім, варто додатково акцентувати увагу на них, оскільки нівелювання ними призводить до неприпустимих висновків. Отож, до елементів та ознак складу злочину належать: об'єкт (суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом; предмет злочину; потерпілий від злочину); об'єктивна сторона (суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність); суспільно небезпечні наслідки; причинний зв'язок між діянням і наслідками; місце вчинення злочину; спосіб вчинення злочину; засоби і знаряддя вчинення злочину; обстановка вчинення злочину; час вчинення злочину); суб'єкт (фізична особа; осудна особа; яка досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність; для спеціальних суб'єктів – наявність додаткових ознак); суб'єктивна сторона (вина (умисел чи необережність); мета; мотив; емоції).

Мабуть, те, що юридична особа не є суб'єктом злочину, адже не відповідає ознакам ст. 18 КК України (яка не зазнала змін), і у неї немає психічного ставлення до вчиненого (суб'єктивна сторона) та, врешті, не вона сама, а уповноважена особа від її імені чи в її інтересах вчиняє злочин, не викликає заперечень та не потребує додаткового обґрунтування. Отож, не доводиться говорити про діяння юридичної особи, тим паче про наявність у ньому складу злочину. Слідом, юридична особа не є ані суб'єктом злочину, ані суб'єктом кримінальної відповідальності. Однак є суб'єктом, до якого можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру. Адже, як обґрунтовувалось вище, кримінальна відповідальність – це лише елемент (частина) у механізмі кримінально-правового регування держави. І кримінальною відповідальністю далеко не вичерпуються форми кримінально-правового реагування на вчинення злочину чи суспільно небезпечного посягання.

Отож, можна констатувати, що заходи кримінально-правового характеру можуть застосовуватися до: 1) фізичних осіб, які вчинили злочин; 2) фізичних осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння; 3) юридичних осіб. Кримінальна ж відповідальність є заходом кримінально-правового ха-

рактеру, що застосовується власне лише до першої групи суб'єктів. Застосування заходів кримінально-правового характеру до фізичних осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, та юридичних осіб не є кримінальною відповідальністю.

5. Далі окремо проаналізуємо, що є матеріальною та процесуальною підставами застосування заходів кримінально-правового характеру.

Отож. По-перше, підставами застосування заходів кримінально-правового характеру щодо осіб, які вчинили злочин (іншими словами – підставами кримінальною відповідальності) є:

- 1) матеріальною – вчинення злочину;
- 2) процесуальною – наявність обвинувального вироку, який набрав законної сили (ч. 1 ст. 369, ч. 2 ст. 373 КПК України).

Слідом, пише М.І. Хавронюк, якщо судом не винесено обвинувального вироку, то ми не можемо говорити і про настання кримінальної відповідальності. З цієї причини заходи кримінально-правового впливу, не пов'язані із винесенням обвинувального вироку, перебувають за межами поняття «настання кримінальної відповідальності» [13].

По-друге, підставами застосування заходів кримінально-правового характеру щодо осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, яке не містить усіх ознак складу злочину, є:

- 1) матеріальною – вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить певні ознаки складу злочину, передбаченого КК України (кілька ознак або всі необхідні ознаки за винятком однієї, або лише одну ознаку), але не містить його складу;
- 2) процесуальною – ухвала суду (ч. 2 ст. 369 КПК України).

По-третє, підставами застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є:

- 1) матеріальною – вчинення уповноваженою особою юридичної особи від її імені лише певних злочинів (ст. 96-3 КК України).
- 2) процесуальною – наявність обвинувального вироку, який набрав законної сили, у якому поряд з визнанням обвинуваченого (який від

імені юридичної особи вчинив відповідний злочин) винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, міститься рішення про застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру (абзац третій підп. 2 п. 4 ст. 374 КПК України).

Принагідно варто підкреслити сумнівність такого законодавчого рішення, коли у вироку поряд з питання про винуватість особи у вчиненні злочину вирішується питання про застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, від імені якої вчинено такий злочин. Адже відповідно до ст. 369 КПК України є два види судових рішень: вирок (судове рішення, у якому суд вирішує обвинувачення по суті) та ухвала (судове рішення, у якому суд вирішує інші питання). Тобто вирок – це рішення виключно в частині обвинувачення. Ймовірно, законодавець, передбачивши, що питання про застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб вирішується у вироку, мав намір показати субсидіарний характер застосування таких заходів, тобто те, що таке рішення обумовлено кримінальною відповідальністю фізичної особи, яка від імені юридичної особи вчинили відповідний злочин.

6. Далі покажемо **систему заходів кримінально-правового характеру**, взявши за основу власне суб'єктів, до яких вони застосовуються.

Системний аналіз положень Загальної частини України дозволяє виділити такі заходи кримінально-правового характеру, які можуть бути застосовані до особи, яка вчинила злочин, і які фактично є реалізацією кримінальної відповідальності:

- призначення покарання;
- призначення покарання із звільнення від його відбування;
- відбування призначеного покарання із звільнення від подальшого його відбування;
- відбування призначеного покарання із заміною невідбутої частини покарання більш м'яким;
- судимість;
- призначення примусових заходів медичного характеру поряд із покаранням (до особи, яка вчинила злочин у стані обмеженої осудності

(ч. 2 ст. 20, п. 2 ст. 93) або вчинила злочин у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку або під час відбування покарання (ч. 3 ст. 19, п. 3 ст. 93);

- призначення примусового лікування поряд із покаранням (ст. 96);
- застосування спеціальної конфіскації (ст. 96-1);
- застосування примусових заходів виховного характеру у порядку звільнення від покарання неповнолітнього, який вчинив злочин (ст. 105).

Своєю чергою, до заходів кримінально-правового характеру, що можуть застосовуватися до осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, яке не містить усіх ознак складу злочину, і які не є кримінальною відповідальністю, належать:

- призначення примусових заходів медичного характеру до осіб, які вчинили у стані неосудності суспільно небезпечні діяння (ч. 2 ст. 19, п. 1 ст. 93);
- застосування спеціальної конфіскації (ст. 96-1);
- застосування примусових заходів виховного характеру до особи, яка до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, яке підпадає під ознаки діяння, передбаченого в Особливій частині КК України (ч. 2 ст. 105).

Систему ж заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб складають лише заходи визначені у ст. 96-6 КК України, тобто штраф, конфіскація майна, ліквідація.

Отож. Узагальнюючи, кримінально-правові наслідки можна поділити на позитивні (щодо фізичних осіб, які вчинили діяння при наявності обставин, що виключають злочинність) та негативні – заходи кримінально-правового характеру (щодо фізичних осіб, які вчинили злочин чи суспільно небезпечне посягання, яке не містить усіх ознак складу злочину), а також юридичних осіб, від імені яких вчинено злочин (схематично таку систему відображено на малюнку).

МАЛЮНОК

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Академічний тлумачний словник (1970–1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: sum.in.ua/s/inshyj
2. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб)» від 22 травня 2013 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Заходи кримінально-правового впливу: проблеми нормативної регламентації та ефективності застосування: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 7 лютого 2014 року / [відп. ред. С. В. Ківалов ; ред. кол.: В. Д. Берназ, Є. Л. Стрельцов, Н. А. Орловська]. – Одеса: Гельветика, 2014. – 216 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
5. Наумов А. В. Ты и закон. Беседы о советском уголовном праве / А. В. Наумов. – Волгоград : Ниж.-Волж. кн. изд-во, 1974. – 260 с.
6. Нерсесян А. С. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичної особи: аналіз нового законопроекту / Армен Сабірович Нерсесян // Вісник Вищої ради юстиції. – № 2(14). – 2013. – С. 181–192.
7. Орловська Н. Про модель кримінально-правового впливу на юридичну особу в Україні / Н. Орловська // Юридичний вісник. – 2014. – № 2. – С. 125–130.
8. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України: Закон України від 18 квітня 2013 року № 222-VII [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
9. Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 1999 року № 1-15/99 (справа про депутатську недоторканність) [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

10. Словопедія: Словник синонімів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slovopedia.com>
11. Уголовное право. Общая часть : учебник / [отв. ред. И. Я. Козаченко]. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма, 2008. – 720 с.
12. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ipprolaw.com>
13. Хавронюк М. І. Заходи кримінально-правового впливу: які вони бувають? (частина 1) // Микола Іванович Хавронюк // Юридичний вісник України. – № 21 (934) 25 – 31 травня 2013 року. – С. 6–7.
14. Яценко А. М. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: теоретичний аспект / А. М. Яценко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2014. -- № 7. – С. 199–202.
15. Яценко А. М. Заходи кримінально-правового характеру: поняття, зміст і сутність / А. М. Яценко // Форум права. – 2–13. – № 3. – С. 775–783 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pgf/FP_index.htm_2013_3_127.pdf
16. Яценко А. М. Класифікація заходів кримінально-правового / А. М. Яценко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні Науки. – Випуск 3. – Том 2. – 2013. – С. 123–127 (с. 126 переписати).